



HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Doç. Dr. Sedat KARDAŞ

Muş Alparslan Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Muş/TÜRKİYE
sedat_kardas@hotmail.com

ORCID

**KLÂSİK EDEBİYATTA
ADLANDIRMA MESELESİ VE
ALİ EMİRİ'NİN TERCİHİ:
OSMANLI EDEBİYATI**

THE ISSUE OF NAMING IN
CLASSICAL LITERATURE AND ALI
EMIRI'S PREFERENCE: OTTOMAN
LITERATURE

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 24.06.2024
Kabul Tarihi: 03.07.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2024

Article Information: Research Article
Received Date: 24.06.2024
Accepted Date: 03.07.2024
Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.



Atıf/Citation

Kardaş, Sedat. "Klâsik Edebiyatıta Adlandırma Meselesi ve Ali Emirî'nin Tercihî: Osmanlı Edebiyatı". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı, (Eylül 2024), 45-61.

Kardaş, Sedat. "The Issue of Naming in Classical Literature and Ali Emiri's Preference: Ottoman Literature". *Hikmet-Journal of Academic Literature* Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emîrî's Death, (September 2024), 45-61.



10.28981/hikmet.1504067



HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Doç. Dr. Sedat KARDAŞ

**KLÂSİK EDEBİYATTA ADLANDIRMA MESELESİ VE ALİ EMİRİ'NİN TERCİHİ:
OSMANLI EDEBİYATI**

**THE ISSUE OF NAMING IN CLASSICAL LITERATURE AND ALI EMİRİ'S PREFERENCE:
OTTOMAN LITERATURE**

ÖZ

Osmanlı klâsik edebiyatı, XIII. yüzyıldan itibaren başlayıp klâsik İran edebiyatı etkisinde gelişimini sürdürmüş ve XIX. asrın ortalarına kadar devam ederek hakim edebiyat anlayışı olmuştur. Yenileşme ve Batılılaşma hareketleri neticesinde Osmanlı'nın genç aydınları yeni ideoloji ve akımlar keşfederek geleneksel kurumlara karşı saldırgan bir tutum sergilemiştir. Bu tutum kendini edebiyatta da göstermiş, yeni bir edebiyat anlayışı benimseyen aydınlar, eski edebiyat için çoğu olumsuz bakış açısı taşıyan aşağılayıcı mahiyette isimler kullanmıştır. Farklı siyasî ve kültürel kaygularla verilen bu isimler etrafında zamanla bir adlandırma sorunu ortaya çıkmıştır. Söz konusu edebiyat için kullanılan adlandırmalardan biri de Osmanlı edebiyatı terimidir. Yaygın kanaatlerin aksine bu adlandırma sadece müsteşrikler tarafından kullanılmamış, klâsik edebiyat geleneği içerisinde yetişip bu anlayışla ürünler veren isimler de Osmanlı edebiyatı tabirini tercih etmiştir. Bu kişilerden biri de Ali Emirî Efendi'dir. Bu çalışmada, klâsik edebiyatta var olan adlandırma meselesi üzerinde durulmuş ve ilgili edebiyat için Ali Emirî'nin eserlerinde tercih ettiği Osmanlı edebiyatı terimi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adlandırma Meselesi, Ali Emirî, Osmanlı Edebiyatı, Osmanlı Şiiri, Klasik Edebiyat, Divan Edebiyatı.

ABSTRACT

Ottoman classical literature, starting from the XIIIth century, continued its development under the influence of classical Persian literature and continued until the middle of the XIXth century and became the dominant literary understanding. As a result of the renewal and Westernization movements, the young intellectuals of the Ottoman Empire discovered new ideologies and movements and displayed an aggressive attitude toward traditional institutions. This attitude also manifested in literature, and the intellectuals who adopted a new understanding of literature used derogatory names for the old literature, most of which carried a negative perspective. In time, a naming problem emerged around these names with different political and cultural concerns. One of the names used for the literature in question is the term Ottoman literature. Contrary to popular belief, this term was not only used by orientalists but also by those who grew up in the tradition of classical literature and produced works with this understanding. Ali Amiri Efendi is one of these people. In this study, the naming issue in classical literature is emphasized and the term Ottoman literature, which Ali Amiri preferred in his works, is discussed.

Keywords: The Problem of Naming in Ottoman Literature, Ali Emirî, Ottoman Literature, Ottoman Poetry, Classical Literature, Divan Literature.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu döneminde üretilen klâsik edebiyata atıfta bulunmak için kullanılan her biri farklı tarihsel, kültürel ve siyasi anlamlar taşıyan çeşitli terimler vardır. Bu durum ilgili edebiyat için hangi adlandırmanın tercih edileceği konusunda sorunlara yol açmaktadır. Genel olarak, klâsik edebiyatı tanımlamak için belli terminolojilerin kullanılması, tarihsel, dilsel ve kültürel faktörlerin yanı sıra kimlik, hafıza ve akademik söylemin ötesinde kültürel anlatıların inşasıyla ilgili daha derin gerilimleri ve karmaşıklıkları yansıtır. Dahası, klâsik edebiyatı tanımlamak için kullanılan adlandırma ve terminolojinin seçimi, halkın algılarını ve ulusal anlatılarını şekillendirir. Tercih edilen terminoloji, nesillerin bir coğrafyanın edebî mirasıyla nasıl ilişki kuracağını ve onu nasıl anlayacağını belirleyen eğitim müfredatını, edebiyat kanonlarını ve kültür politikalarını da etkiler.

Günümüzde, çalışma boyunca zikredilecek olan adlandırmaların bir kısmı terkedilmiş, kimi isimlendirmeler ise kullanılmaya devam etmektedir. Bu makalede olduğu gibi aynı tez, kitap, makale vb. çalışmalar içerisinde bile aynı edebiyat için farklı adlandırmalar bir arada kullanılmaktadır. Fakat genel itibarıyla “Divan edebiyatı” terimi popüler yayınlarda, “klâsik edebiyat/klâsik Türk edebiyatı” ibareleri bilimsel yayınlarda tercih edilmektedir. “Eski Türk edebiyatı” ise daha çok dönem sınıflandırma ihtiyacını gidermek için ders adı olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, klâsik edebiyatta var olan adlandırma meselesini/sorununu çözmek değildir. Çalışmada, mevcut adlandırma problemlerine değinilerek, Osmanlı edebiyatı kavramının müsteşriklerin bakış açısını yansıtan bir kullanım olduğu ve isimlendirmelerin hiçbirinin o dönemde yaşayanlar tarafından kullanılan isimlendirmeler olmadığı iddialarına karşılık olarak, Osmanlı döneminde doğup Osmanlı sisteminde yetişmiş bir devlet adamı, edebiyat tarihinde bu edebiyata ait ürünler vermiş divan sahibi bir şair, tezkire yazarı ve münekkit olarak da bilinen Ali Emiri'nin bahse konu edebiyat için eserlerinde devamlı olarak kullandığı edebiyat-ı Osmâniyye (Osmanlı edebiyatı), şi'r-i Osmâniyye (Osmanlı şiiri) terimleri üzerinde durularak meseleye yeni bir bakış açısı kazandırılması hedeflenmektedir.

1. Klâsik Edebiyatta Adlandırma Meselesi/Sorunu

Genel itibarıyla başlangıç dönemi XIII. yüzyıl olarak kabul edilen fakat kökenleri çok daha eskilere dayanan, İran edebiyatı etkisinde gelişerek XIX. yüzyıl ortalarına gelinceye kadar hakim edebiyat anlayışı olarak ürünlerini vermiş olan, etkileri günümüze kadar ulaşan klâsik edebiyat, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkisini ve gücünü kaybetmiş, yerini yeni bir edebî anlayışa bırakmaya başlamıştır.

Sanat gayesinin hakim olduğu bu edebiyata zaman içerisinde farklı isimler tarafından çoğu politik kaygılar neticesinde birtakım gerekçeler ileri sürülerek çeşitli isimler verilmiştir. Batı tesirinde ve özellikle Fransız

edebiyatı etkisinde doğup gelişim gösteren yeni dönem edebî anlayışı için edebiyât-ı cedîde (yeni edebiyat) terimi kullanılmıştır. İlk zamanlar bu yeni edebî anlayışı eskisinden ayrı tutmak için öncekine edebiyât-ı kadime (eski edebiyat), devrin mensur eserlerini dışarıda tutarak şi'r-i kudemâ (eskilerin şiiri) gibi adlandırmalar yapılmıştır (Saraç, 2018, 4-5). Fakat daha sonra eski edebiyat için çoğu tahkir amaçlı sayısız isimlendirme ortaya çıkmıştır. Ancak zamanla bu isimlerin çoğu hatalı olduğu veya kapsayıcı olmadığı gibi gerekçelerle bir şekilde eleştirilip dışlanmıştır.

Enderun edebiyatı, saray edebiyatı, yüksek zümre edebiyatı, havas edebiyatı, medrese edebiyatı, iskolastik edebiyat, mey ve mahub edebiyatı, edebiyat-ı atika, ümmet çağı Türk edebiyatı, Divan edebiyatı-Divan şiiri, Osmanlı edebiyatı-Osmanlı şiiri, klâsik edebiyat-klâsik şiir, klâsik Türk edebiyatı-klâsik Türk şiiri, Osmanlı klâsik edebiyatı-Osmanlı klâsik şiiri, Eski edebiyat ve Eski Türk edebiyatı adlandırmaları söz konusu isimlendirmelerden sadece birkaçını oluşturur. Günümüzde yaygın olarak kullanılanları hariç, bu adlandırmaların hemen hemen hepsinin olumsuz bir anlam içerdiği görülür. Özellikle “iskolastik edebiyat” veya “mey ve mahub edebiyatı” gibi adlandırmaların çok daha açık şekilde olumsuz ve aşağılayıcı mahiyette hüküm bildiren bir zihniyetin ürünü oldukları aşıkardır (Akün, 1994, 389).

Ayhan Yaşar, *Yeni Türk Edebiyatında Divan Edebiyatı Değerlendirmeleri* adlı doktora tezinde, Ömer Faruk Akün'ün bu görüşlerinden hareketle, genel bir açıdan bakıldığında bu adlandırmaların içinde en tarafsız ve objektif olarak görülen ve bu sebeple yaygın olarak kullanılan “Divan edebiyatı-Divan şiiri” adlandırmasının bile bu olumsuz bakış açısından muaf olmadığını belirtmiş ve bilhassa Ömer Seyfettin'deki kullanımında “Divan edebiyatı” adlandırmasının, “şairlerin şiirlerini bir araya topladıkları eserlere divan dendiği ve netice itibarıyla onun divan adlı şiir mecmualarından meydana gelen bir edebiyat” manasında değil, “Osmanlı saray ve konaklarında teşekkül eden, divan dedikleri ekâbir meclislerine mahsus bir zümre edebiyatı” anlamında kullanıldığını ifade etmiştir (2023, 262-265).

Sadece belli bir kesime hitap eden edebiyat imajı uyandırmak amacıyla olumsuz manada kullanılan bu isimlendirmelerin, XX. asrın ilk çeyreğinden itibaren kullanılmaya başlandığı ve İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra siyasî ve fikrî iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne üye olmuş, etrafında toplanmış veya etkisinde kalmış isimler tarafından tercih edildiği bilinmektedir. Lale Devri'nden sonra başlatılan yenileşme ve Batılılaşma hareketlerinin devamı olarak kabul edilebilecek bu dönemde, Osmanlının genç aydınları yeni fikir ve akımların etkisiyle eski ve geleneksel olan mevcut kurumların tamamına karşı eleştirilerinin dozunu arttırarak eskiyi yıkıp yeniyi inşa etme amacını taşımıştır. Geleneği temsil eden edebiyat da bundan nasibini almıştır. Söz konusu isimlendirmeleri bu doğrultuda değerlendirmek gerekir.

Nitekim son dönemde konuyla ilgili yapılan çalışmalarda konuya bu şekilde yaklaşıldığı görülmektedir. Mehmet Mustafa Örucü, *Divan Edebiyatı Eleştirilerinin Eleştirisi (1860-1970)* adlı Doktora Tezi'nde, II. Meşrutiyet dönemindeki siyasal ve toplumsal konularında artış gösteren tartışmalara dikkat çekerek bu tartışmaların Osmanlıcılık, Panislamcılık ve Pantürkçülük ideolojileri etrafında toplandığına işaret etmiştir (s. 116). Devlet ile özdeşleşme, aidiyet ve bağlılık noktasında farklı yaklaşımlara sahip olan bu üç ideoloji arasında geçişler olduğu gibi ayrıştıkları noktalara değinen araştırmacıya göre, İkinci Meşrutiyet'i ilan eden iradenin egemen ideolojisi Osmanlıcılık olmasına rağmen, milliyetçilik etkisi altına giren gayrimüslim topraklarının Balkan savaşları sonunda kaybedilmesi, Müslüman olan Arnavutların dahi Osmanlı'dan ayrılıp bağımsızlığı tercih etmesi, Osmanlıcılık ve Panislamcılık düşüncelerine olan güvenin zayıflamasına sebep olmuştur:

“Dünyada ve Osmanlı'da uluslaşma bağlamında yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında Türk uluslaşmasının, dış etkenlerin önemli ölçüde belirleyici olduğu zorunlu bir damıtım sürecinin neticesinde ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durum zaten Türkçü bir karaktere sahip olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin daha milliyetçi politikalar izlemesine neden olmuştur” (Örucü, 2022, 116).

Hiç şüphesiz bu gelişmeler edebiyata da tesir etmiş ve “Divan edebiyatından Milli edebiyata” doğru bir geçiş yaşanmıştır. Doğal olarak muarızlar bir yandan yeni olanı yüceltirken eskiyi temsil eden edebiyat için olumsuz çağrışımlar yapan adlandırmalarda bulunmuştur.

Ancak bu devirde dönemin ruhuna uyararak yapılan isimlendirmelerden olan havâs edebiyatı, enderun edebiyatı, sarây edebiyatı ve yüksek zümre edebiyatı gibi ilgili edebiyatı belli bir zümreye isnat eden menfî adlandırmalar pek benimsenmemiş, zamanla bu edebiyatın sosyal hayattan kopuk olduğu iddiaları bilimsel çalışmalarla çürütüldükten sonra tamamen terk edilmiştir. Ümmet edebiyatı, ümmet çağı Türk edebiyatı ve İslamî Türk edebiyatı isimlendirmeleri ise sanat yönü ön plana çıkan ortak medeniyet ve kültürlere dayalı bu edebiyatı, indirgemeci bir tavırla yalnızca dinî amaçlara yönelik bir edebiyat gibi gösterdiğinden bilimsellikten uzak görülmüştür (Güleç, 2011). Bununla beraber yeni eklenen isimlendirmelerle birlikte bu adlandırmalardan bazıları günümüze kadar ulaşmıştır.

Söz konusu adlandırmalardan “Divan edebiyatı” tabiri, günümüze kadar ulaşan en yaygın kullanıma sahip terim özelliği taşımaktadır. Terimin bu kadar yaygınlaşmasında, Ali Canip'in en doğru adlandırmanın bu tabir olduğuna dair görüşünün yer aldığı *Edebiyat* adlı kitabının 1924'ten itibaren yıllarca ders kitabı olarak okutulmasının büyük rolü olmuştur (1340, 207). Mütareke devrinde ortaya çıkan divan edebiyatı tabirinin önce Ömer Seyfeddin ve Ali Canip tarafından kullanıldığını, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ise yaygınlık kazandığı bilgisini “Divan Edebiyatı” adlı İslam Ansiklopedisi maddesinde aktaran Ömer Faruk Akün, bu tabirle aslında Osmanlı saray ve konaklarında tertip edilen meclis ve divanlara özgü bir

yüksek zümre edebiyatının kastedildiğini fakat zamanla bu isimlendirmenin gerçek nedeninin unutulduğunu ve terimin dönem şairlerinin şiirlerini toplamış oldukları “dîvân” adı verilen kitaplardan hareketle verildiği düşüncesinin yerleştiğini ifade ederek bu yanlış isimlendirmenin ilmî ve yeterli bir adlandırma olmadığı kanaatini belirtmiştir (Akün, 1994, 389). Akün’ün söz konusu maddedeki görüşleri taraftar bulduğu gibi bu görüşte olmayan araştırmacılar da olmuştur.

M. Fatih Köksal, daha sonra *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları* adlı kitapta da yer verdiği ve bu edebiyat için kullanılan adlandırmaları bütüncül bir yaklaşımla ayrıntılı olarak kaleme aldığı “Klasik Edebiyatımızı İsimlendirme Meselesi” başlıklı makalesinde “Divan edebiyatı” isminin 1916 yılına kadar kullanılmadığını ifade etmiştir (Köksal, 2005, 12). Divan edebiyatı isimlendirmesini tereddüt etmeden kullanan isimlerden biri de Ali Nihad Tarlan’dır. Divan edebiyatı isminin kullanımı o kadar yaygınlaşmıştır ki bu terimi yanlış ve eksik bulanlar bile kullanmak durumunda kalmıştır. Bu isimlerden biri olan M. Fatih Köksal yaygın kanaate uyarak zaman zaman bu tabiri kullanmasına rağmen ismin divanı bulunmayan şairleri, mesnevileri ve nesir sahasını gözardı ettiği gerekçesiyle bu tabiri doğru bir isimlendirme olarak görmez (Köksal, 2005, 12-13).

Abdülkadir Dağlar ise “Divan edebiyatı” isminin savunmasını yaptığı makalesinde, geleneğe dâir cereyân eden isimlendirme tartışmalarında isimlendirmeye itiraz edenlerin dayanak noktalarını üç maddede topladıktan sonra ilgili adlandırmanın terimsel çerçevesi en belirgin isim olduğunu savunmuş ve “dîvân şiiri, dîvân nesri” gibi alt isimlendirmelerle beraber akademik ve popüler yayınlarda kullanılabileceği sonucuna varmıştır:

1. Bu edebiyâtın şifâhî bağlamı, sâdece dîvân-ı humâyûn adı verilen yüksek devlet meclisleri değildir.
2. Bu edebiyâtın kitâbî ürünleri, sâdece şâirlerin şiirlerinin toplandığı, dîvân adı verilen müstakil şiir kitâblarından ibâret değildir.
3. Bu edebiyât, dîvân şiiri isminin sınırlandığı gibi, sâdece nazım edebiyâtı değil, aynı zamânda kuvvetli bir nesir edebiyatıdır” (Dağlar, 2016, 166).

Genel itibariyle bu sebeplerle söz konusu tabir eksik ve yetersiz görülmüş, bahse konu edebiyat için daha sonraları “klâsik edebiyat” veya “klâsik Türk edebiyatı” isimlendirmesi tercih edilir olmuştur. Bilhassa akademisyen ve araştırmacılar tarafından bilimsel çalışmalarda tercih edilen bu adlandırmanın kaynağı ise Mehmet Fuat Köprülü’dür. Köprülü, ilk yazılarında, bu edebiyatı İslamî edebiyatın bir parçası olarak İslam medeniyeti etrafında gelişen müşterek bir edebiyat olarak görmüş ve kendine has değişmez ürünleri olan klâsik bir edebiyat olduğunu belirterek bu edebiyata “klâsik edebiyat” demenin zorunluluk teşkil ettiğini ifade etmiştir (Köprülü, 1980, 99-100). Zamanla bu isimlendirme “klâsik Türk edebiyatı” halini almış ve bu iki tabir birlikte kullanılmıştır. Nihad Sami Banarlı bu kişilerden biri olup *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinin muhtelif yerlerinde “klâsik

edebiyat” ve “klâsik Türk edebiyatı” isimlerini kullanmıştır (Banarlı, 1971). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde, o zamana kadar Divan edebiyatı olarak adlandırılan edebiyata, klâsik Türk edebiyatı adının verilmesinin uygun ve hatasız bir isim olduğu vurgusu yapılarak eserde klâsik edebiyat ismi tercih edilmiştir (1977, 330). Mehmet Çavuşoğlu da kavramın sözlük anlamından yola çıkarak “klâsik edebiyat” adlandırmasını benimsemiştir (1986, 02). M. Fatih Köksal, *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları* adlı kitabında, mesele ile ilgili kendisinden önce belirtilen kanaatleri peş peşe verdikten sonra Araplar'dan zuhur eden bu edebiyata önce İranlılar ardından Türkler tarafından yeni birtakım hususlar eklendiğini belirterek “*asırlar boyunca oluşmuş bir kaideler silsilesini temsil ve teşmil eden, ilham kaynakları belirli böyle bir edebiyatı Klasik kabul etmek ve bu isimle anmanın uygun*” olacağını ifade etmiştir (2005, 16). İsimlendirme meselesinde en isabetli hükmü, Türk edebiyatı tarihinin en yetkin ismi olma sıfatını yakıştırdığı Köprülü'nün verdiğini ifade eden Akün (1994), bu adlandırmanın, bahsedilen edebiyatın ne derece ve nesiyle klâsik sayılabileceği, gerçek mânası ile klâsik bir edebiyatın ne olduğu veya ne olması gerektiği ile ilgili tartışmaları beraberinde getirdiğini ve Batı edebiyatlarındaki klasisizm ölçütlerini arayanların bu edebiyatta söz konusu ölçütleri göremediği gerekçesiyle adlandırmaya karşı çıktıklarını belirtmiştir (389). Bu isimlerden biri Ziya Gökalp'tir. Eski edebiyatın millî ölçüler ve zevki muhafaza etmediği için klâsik olamayacağını savunan Gökalp, bu edebiyatın klâsik sayılabilmesi için Yunan ve Latin edebiyatı seviyesine kadar çıkıp aynı zamanda millî kalabilmesi gerektiğini düşünür (Ünaydın, 1985, 188-190).

Şimdiye kadar ele alınan adlandırmalar içerisinde müsteşriklere yani şarkiyatçı ve oryantalistlere isnat edilen ve bu yüzden olsa gerek günümüzde daha az tercih edilen “Osmanlı edebiyatı” ve “Osmanlı şiiri” tabirleri üzerinde yeterince durulmadığı kanaatindeyiz. Bu isimlendirme ile Osmanlı ülkesinde ortaya konan edebiyat ve şiirin kastedildiği ve daha kapsayıcı olduğu açıktır.

Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, Elias John Wilkinson Gibb, Edith Gülçin Ambros ve G. Walter Andrews bu ismi kullanan Batılı araştırmacılardan bazılarıdır. “Osmanlı şiiri” tabiri ilk kez Hammer'in 1836-38 yılları arasında tamamlayarak Sultan II. Mahmut'a sunmuş olduğu dört ciltlik *Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi* (Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit) adlı eserinde kullanılmıştır. Fakat bu isimlendirme daha çok, yazıldığı yıllarda *Târîh-i Eş'âr-ı Osmâniyye* ve sonraları *Osmanlı Şiiri Tarihi* olarak bilinen Gibb'in *A History of Ottoman Poetry (1900-1909)* adlı eseriyle hatırlanmaktadır.

Abdülhalim Memduh, Fâik Reşâd, ve Şehabeddin Süleyman gibi modern anlamda ilk yerli edebiyat tarihçileri de “edebiyât-ı Osmâniyye” tabirini kullanmışlardır (Saraç, 2018, 5). Türk edebiyatında, edebiyat tarihi ismini taşıyan ilk eser olan Abdülhalim Memduh'un on dokuzuncu asrın sonlarında yazdığı *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye* adlı eserinde Osmanlı edebiyatı tabirini tercih edilmiştir (1306). Aynı şekilde Faik Reşad (1327) ve Şehabeddin Süleyman (1328) da *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye* adlı edebiyat tarihlerinde bu

adlandırmadan yararlanmıştı. Yine, Menemenlizade Mehmet Tahir *Osmanlı Edebiyatı* (1896) ve Mehmet Celal de *Osmanlı Edebiyatı Nümuneleri* (1896) adlı eserlerine Osmanlı edebiyatı ismini kullanmıştır.

Ebüzziya Mehmet Tefvik Bey tarafından yazılan ve Türk edebiyatının ilk düzyazı antolojisi kabul edilen *Nümûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* (1308) adlı eserde Osmanlı edebiyatı terimi kullanılmıştır. Tanzimat birinci dönem şairi Ziya Paşa da *Şiir ve İnşa* adlı makalesinde, Osmanlı şiiri tabirini kullananlardandır (1868, 7). “*Divan edebiyatı tabiri sırf eski Osmanlı edebiyatı için ortaya atılmış ve onunla hep Osmanlı şiiri kastedilmiştir*” diyen Ömer Faruk Akün ise “Divan edebiyatı” adıyla Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’ne yazdığı maddede onlarca kez “Osmanlı edebiyatı/Osmanlı şiiri” tabirini kullanmak durumunda kalmıştır (1994, 390).

Bu isimlendirme çağdaş araştırmacılar tarafından da tercih edilmektedir. Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi* (2004) adlı kitabı ile yayımı devam eden ve en son yedinci cildi yayımlanan *Osmanlı Şiir Klavuzu* (2016-2023) adlı ansiklopedik eserinde Osmanlı şiiri tabirini tercih etmiştir. Bu ismi seçme nedenini de açıklayan araştırmacı, söz konusu edebiyatın Arap ve Fars kültürünün bir uzantısı olduğu iddialarının tamamen ideolojik ve bir zamanların siyasî şartları gereği olup itibar edilmemesi gereken sığ ve ciddiyetten uzak isnatlar olduğunu belirtmektedir (Şentürk, 2016, 8). Ona göre, belli bir dönem Osmanlı edebiyatı ve şiiri isimlerinin tercih edilmemesi yeni kurulan devletin eskiyi unutturma çabasından dolayıdır. Dolayısıyla “Çağatay şiiri” denildiği gibi “Osmanlı şiiri” ve “klâsik Osmanlı şiiri” de denilebilmelidir (Şentürk, 1999, XII-XIII). Metin Akkuş da kitabına *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları: Makaleler*, (2000) adını vermiştir. Ali Fuat Bilkan ise *Osmanlı Şiirine Modern Yaklaşımlar* (2006) kitabında bu ismi tercih edenlerdendir.

Görüldüğü üzere belli bir döneme kadar oldukça yaygın bir şekilde kullanılan “Osmanlı edebiyatı” ve “Osmanlı şiiri” adlandırmalarının kullanımı İkinci Meşrutiyet sonrasında egemen olan ideolojinin etkisiyle “sakıncalı” bulunmuş ve diğer isimlendirmelere göre daha az kullanılır olmuştur. Bu sakıncalı gerekçelerin başında hiç şüphesiz terimlerin oryantalistlerle ilişkilendirilmesi gelir. Oryantalist bakış açısını yansıttığı, sadece oryantalistler tarafından kullanıldığı ve o dönemde yaşayanlar tarafından kullanılmadığı şeklinde itirazlar da mevcuttur (Köksal, 2005, 24). Yekta Saraç ise bu terimin “*aynı kuramsal ve estetik temellere dayanan Beylikler çağı Türk edebiyatını göz ardı ettiği ve Osmanlı dönemi Türk Edebiyatı’nı Türk edebiyatı tarihinden bağımsız bir edebiyatmış gibi gösterdiği*” gerekçesiyle doğru bir adlandırma olarak kabul edilmediğini iddia etmiştir (Saraç, 2018, 5).

Osmanlı topraklarında, klâsik edebiyat geleneği kapsamında üretilen edebî ürünler için edebiyât-ı Osmâniyye (Osmanlı edebiyatı) ve şîr-i Osmaniye (Osmanlı şiiri) tabirlerini eserlerinde istikrarlı bir biçimde kullanan isimlerden biri de Ali Emîrî Efendi’dir.

2. Ali Emirî Efendi (1857-1924)

Osmanlı'nın son dönemlerinde yetişmiş önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Ali Emirî Efendi, daha ziyade, kitap tutkusu ve topladığı kitaplarla vakfederek tesis ettiği Millet Kütüphanesi; *Dîvânu Lüğâti't- Türk* adlı eseri bulması ile anılmaktadır. Ali Emirî ayrıca nasir, şair, dergici, devlet memuru, kitap koleksiyoneri, eleştirmen kimlikleri ile de tanınmaktadır.

Emirî'nin hayatı hakkındaki bilgilere otobiyografik tarzda kaleme alınan *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid* adlı eseri ile *Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyyesi* adlı kitabının mukaddimesinden ulaşılmaktadır (Yazar ve Arslan, 2020, 17-18). Diyarbakır ve çevresinde dönemin tanınmış ailelerinden Emirî-zâdeler ailesinin bir mensubu olarak dünyaya gelmiştir (Tanç, 2019). Diyarbakırlı şairlerin biyografileri ile birlikte kendi hal tercümesinin de verildiği *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı eserinde yer alan "*Vilâdet-i 'âcizânem 1274/1857 sene-i hicrîsindedir*" şeklindeki cümleden, yazarın 1857 tarihinde doğduğu anlaşılmaktadır (Kadioğlu, 2018, 93). Ali Emirî, şair Saim Seyyid Mehmed Emirî Çelebi'nin torunlarından Seyyid Mehmed Şerif Efendi'nin oğludur. Eğitim hayatına geleneksel bir eğitim kurumu olan ve ailesi tarafından vakfedilen Diyarbakır Sülûkiyye Medresesi Sıbyan Mektebi'nde başlamıştır. Amcası Fethullah Feyzi Efendi'den Farsça dersleri almış, ardından Mardin'deki dayısının yanına giderek orada birtakım tanınmış müderrislerden dersler alarak Arapça, Farsça ve diğer ilimlerdeki bilgisini ilerletmiştir (Tayşi, 1989, 390-391).

Ali Emirî Efendi yine hamilik geleneği sayesinde memuriyete atanmış, 1875-1908 yılları arasında otuz seneyi aşkın bir zaman diliminde devletin çeşitli kademelerinde hizmet vermiştir. Telgrafçılık, kâtiplik, defterdarlık, muhasebecilik ve maliye müfettişliği gibi görevlerde bulunmuş, geçimini memuriyetten elde ettiği maaşla sağlamıştır (Mert, 2022, 6). Memuriyeti esnasında sırasıyla Mardin, Islahiye, Harput, Sivas, Selânik, Atina, Ankara, İçel, Kozan, Adana, İstanbul, Yanya, Leskovik, Kırşehir, Trablusşam, Elâzığ, Erzurum, Yanya, İşkodra, Halep, Taip ve Yemen gibi önemli şehirlerde bulunmuştur. Ali Emirî, İstanbul'a döndüğünde, 23 Kasım 1907 tarihinde kendisine 5.000 kuruş mazuliyet maaşı bağlanmış, İkinci Meşrutiyet ilan edildikten sonra elli bir yaşındayken yüksek rütbe memurluk ve maaş imkanını bir kenara bırakıp 2600 kuruş maaşa kanaat ederek emekliye ayrılmıştır. *Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyyesi* adlı eserinde yer alan "*kendi ârzûmla emekli oldum ve elli seneden beri vicdânımın taşıdığı durumların zıddı birtakım garîb hâllerle karşılaştığımdan dolayı bir köşeye çekildim*" sözlerinden Ali Emirî'nin İttihat ve Terakkî döneminin egemen anlayışını temsil eden faaliyet ve uygulamalardan duyduğu rahatsızlık sebebiyle emekli olduğu anlaşılmaktadır (Yazar ve Arslan, 2020, 38).

Memuriyeti boyunca memleketin geniş coğrafyasını görme fırsatı bulmuş; gittiği yerlerde, görevi dışında kitaplara olan tutkusunun bir sonucu olarak bir araya getirdiği kitapları Millet Kütüphanesi'nde toplamış ve bu kütüphaneyi 1916'da vakfetmiştir (Kadioğlu, 2018, s.7). Ali Emirî Efendi 23

Ocak 1924 tarihinde İstanbul’da vefat etmiş, son dileği olan Fatih Sultan Mehmet’in türbesinin civarına gömülme isteği üzerine naaşı Fatih Camii haziresine defnedilmiştir (Çelik, 1988, 21).

Bulunduğu yerlerde daima araştırmalar yapmış, elde ettiği bilgileri emekliliğe ayrıldıktan sonra bilimsel usule uygun olarak neşretmiştir. Velut bir şair ve yazar olduğu anlaşılan Ali Emîrî’nin farklı türlerde kaleme aldığı sayısı yirmiye aşan eseri vardır (Çelik, 1988, s. 30; Tayşi, 1989, s. 391; Yazar ve Arslan, 2020, s. 83). Şuara tezkiresi tarzında kaleme alınan *İşkodra Vilâyeti Osmanlı Şairleri* ile *Tezkire-i Şu’arâ-yı Âmid* bu eserler arasında yer almaktadır.

3. Ali Emîrî ve “Osmanlı Edebiyatı” Adlandırması

XIX. asrın ikinci yarısından itibaren yenileşme ve Batılılaşma hareketleri merkezde güç bulmuş bunun neticesinde Osmanlı’nın genç aydınları etrafında yeni bir edebiyat geleneği oluşmaya başlamıştır. Merkezden uzak yerlerde ise klâsik şiir geleneksel yollarla inşa edilmeye devam etmektedir. Klâsik şiirin hâkim olduğu böyle bir ortamda, klâsik tedaris ve edebiyat geleneğinin merhalelerini takip ederek yetişen Ali Emîrî, yenilik arayışı etrafında cerayan eden yeni fikir ve akımlara yakından tanıklık etmiştir. Eski kültüre ve geleneksel değerlere bağlı bir hayat tarzı süren Ali Emîrî, özellikle eskiye dair her şeyi reddetme yolunu tercih edip inandığı değerlere saldırıp eleştiren egemen nesle karşı şahsî ve fikrî mücadeleye girişmiştir (Yazar ve Arslan, 2020, 13). Yazarın eserlerindeki açık ve keskin eleştirilerine bakıldığında, Osmanlı’nın içinde olduğu olumsuz vaziyetten ve kısa sürede yıkılma eşiğine gelmesinden İttihat ve Terakkî ile zihniyetini sorumlu tuttuğu anlaşılmaktadır.

Meşrutiyet döneminden sonra, başlarda kendisi ile aynı anlayışta olup kendisinden dersler almak üzere onu ziyaretlerde bulunan Mehmet Fuat Köprülü ve Ömer Seyfeddin gibi isimlerin, sonraki yıllarda ulusalcılığa evrilen Türkçülük ve Turancılık düşüncesinin etkisiyle Osmanlı sultanları, tarihi, edebiyatı ve eski değerlere düşman olduklarını düşünen Ali Emîrî, İslamcılık ve Osmanlıcılık anlayışına yakın bir çizgiyi takip etmiş, “kudemâ” ve kadim kültüre sahip çıkmak amacıyla neşirler yapmış ve muarızlarına keskin eleştiriler yöneltmiştir (Yazar ve Arslan, 2020, 60). Bu eleştiri ve tartışmalar, Nuri Sağlam’ın *Ali Emîrî Efendi ile Mehmet Fuad Köprülü Arasındaki Münakaşalar I-II* (Sağlam, 2014) adlı makalelerinde yansıtıldığı gibi tek taraflı biriken şahsî öfkenin sonucu değildir. Bilakis bu münakaşalar o dönemin ruhunu yansıtan ve koşulları gereği gerçekleşen karşılıklı fikrî ve siyasî tartışmalardır. Yenilik taraftarı Türkçü çizgideki milliyetçi isimler Osmanlı ve kurumlarına dair eleştirilerde bulunurken, Osmanlıcılık anlayışını benimseyen Ali Emîrî ve onun gibi düşünenler ise Osmanlı’yı ve geleneğini savunmuştur.

Nitekim Ömer Seyfettin, yenileşme hareketleri ile birlikte edebiyatta “asrî” çizgide bir gelişme yaşandığını fakat bu çizgiyi Alî Emîrî Efendi ile Ahmet Haşim ve Halit Fahri gibi “muhafazakâr gençler”den oluşan, “Acem aruzu”nu kullanan, “sönük bir arta kalış” hâlinde yaşayan “edebiyat-ı atîka”

çizgisindeki isimlerin aksattığını ifade ederek tartışmaların bağlamını açıkça ortaya koymuştur (Yaşar, 2023, 291-292).

Neşrettiği eserler, çıkardığı dergiler ve kaleme aldığı makalelerinde dünya görüşünü açık bir şekilde ifade eden Ali Emiri Efendi, bir Osmanlı devlet adamı olmasının yanısıra gönülden bağlı olduğu Osmanlılık düşüncesinin de etkisiyle klâsik edebiyat geleneği içerisinde üretilen edebî ürünler için edebiyât-ı Osmâniyye (Osmanlı edebiyatı) ve şi'r-i Osmâniyye (Osmanlı şiiri) tabirlerini kullanmıştır. Bu durum, Osmanlı edebiyatı terimini oryantalistlerle ilişkilendirerek terime olumsuz bir imaj verme çabası içerisindeki araştırmacıların, ibarenin edebiyat geleneği içinde yetişenlerce kullanılmadığı iddiası ile çelişmektedir.

Ali Emiri, maliye müfettişliği göreviyle ikinci defa gittiği İşkodra'da bölgedeki Osmanlı edebiyatının varlığından haberdar olunca şaşırıp hazırlamaya karar verdiği, ahali ve ulemanın aktardıkları, sonradan yanlarında getirdikleri divan ve mecmualardan hareketle Osmanlıca şiir yazan şairler ve divan sahiplerinin isimlerini, hayat hikayelerini ve şiirlerini topladığı *İşkodra Vilâyeti Osmanlı Şairleri* diğer adıyla *Osmanlı Edebiyyâtı Âleminde Yeni Zuhur Eden Bir Hazine ve İşkodra Vilayeti Osmanlı Şairleri* (Karateke, 2018, 8-9) adlı eserinde Osmanlı klâsik edebiyatı için edebiyât-ı Osmâniyye (Osmanlı edebiyatı) ve şi'r-i Osmâniyye (Osmanlı şiiri) terimlerini kullanmıştır.

Yazar, tezkire tarzında hazırladığı eserin mukaddimesinde İşkodra ulemasının kendisiyle Arapça, Türkçe ve Farsça konuşmaları üzerine şaşırarak konuyu Osmanlı edebiyatı tarafına çektiğini ifade etmiştir:

"Yanya ve havalisinde bir müddet geçt ü gûzar eyledikten sonra, ikinci defa olarak İşkodra'ya geldim. Tesadüf bu ya, İşkodra 'ulemasından ziyarete gelen ba'zı zevat 'Arapça tekellüm ettiler. Benim garabetimi mucib olarak ne suretle öğrendiklerini su'al edince, biz Türkçe'den başka hem 'Arapça, hem Farisî bilir ve konuşuruz, bizim ecdadımız da böyle idi dediler. Ve hakikaten ba'zıları da pek fasih Farisî konuşmağa başladılar. Benim ta'accübüm artmakla beraber kelâmı 'Osmanlı edebiyatı cihetine döktüm" (Karateke, 2018, 8).

Emiri, metnin devamında, o tarihe kadar konuyla ilgili pek çok kitap okuduğu halde İşkodra vilayetinin dışına çıkmamış bu kişilerin eserlerine ve isimlerine rastlamadığını şu sözlerle belirtir: *"Osmanlıca şi'ir söylemiş bir ferdin değil âsârına ve hatta ismine de tasadüf etmemiştim"* (Karateke, 2018, 9). Burada ve eserin devamında yazarın Osmanlıca terimini kullanması "Osmanlıca diye bir dil yoktur bu kullanım doğru değildir/Osmanlıca değil doğrusu Osmanlı Türkçesi" iddialarını boşa çıkaran bir delildir.

Ali Emiri, mukaddimenin devamında, İşkodra'daki Osmanlı şairlerini çalıştığını duyan düşünürlerin Akçahisar ve Tiran gibi kazalarda da Osmanlı şairlerinin varlığını beyan etmeleri üzerine Arnavutlar'ın Osmanlı edebiyatı konusunda Osmanlı'nın diğer memleketlerinden fark olmayacak şekilde

ilerleme kaydettiklerini hayretle karşıladığını ifade etmektedir. Yazar eserin tamamında olduğu gibi ilgili edebiyat için Osmanlı edebiyatı ibaresini kullanmış ve bu terimi kitabın adına da yansıtmıştır:

“Bulduğum şu mikdar ise gerek İşkodra'da ve gerek havalisinde topu üç aylık bir geşt ü gūzar neticesidir. Bununla beraber o kadar sahib-divan şa'irleri, o kadar metin sözler, o kadar içtima'î müşa'areler gördüm ki Arnavutların 'Osmanlı Edebiyatı' hususunda memâlik-i saire-i 'Osmaniyye'den hiçbir fark olmayacak derecede terakki ettiklerine mütehayyir kaldım. Bilmediğim, memul etmediğim bir hal olduğu için kitabımın ismini 'Osmanlı Edebiyatı' Âleminde Yeni Zuhur Eden Bir Hazine ve İşkodra Vilayeti 'Osmanlı Şa'irleri' tevsim etmeyi münasib gördüm” (Karateke, 2018, 9).

Yazar, tezkire kısmının ilk maddesi olan İškodralı İbrâhîm Halîlî Paşa maddesinde, ilgili şairin edebiyat ve şiire olan ilgisinden bahsederken onun vilayet merkezine topladığı şair ve ediplerle karşılıklı şiirler söyleyerek o bölgede Osmanlı edebiyatının yaygınlaşmasına katkıda bulunduğunu belirtmiş ve bu bahiste edebiyât-ı 'Osmaniyye' teriminden istifade etmiştir: *“Merkez-i vilayete cem' eylediği şu'ara ve üdeba ile müşa'areler edip bu vesile ile edebiyât-ı 'Osmaniyye'nin teksir ve ta'mimine muvaffak olmuştur”* (Karateke, 2018, 12).

Yine, İškodralı Ahmedî maddesinde, şairin tasavvufî neşve ile yazılmış şiirlerinden büyük bir Osmanlı Şairi olduğunun aşikar olduğunu iddia eden Ali Emirî, Türkçe anadili olmadığı halde onun bu derece kuvvetli şiir söylemesini, Osmanlı edebiyatının o çevrede ne kadar ilerleme gösterdiğine delil olarak gösterir:

“Vatanından harice çıkmamış ve memleketi ise Dersa'adet'e ba'îd bulunmuş olduğundan teracim-i ahvâl kitablarımızın hiç birisinde nam-ı fazılânelerine tesadüf olunamaz. Mazmûn-ı eş'arı neşve-i tasavvufla mâlî, ka'bî 'âlî bir 'Osmanlı şa'iri' olduğu âsârından müstebandır. Türkçe lisan-ı mader-zâdı olmadığı halde, bu kuvvette şi'ir söylemesi edebiyât-ı 'Osmaniyyenin' o havalide vaktiyle ne kadar terakki eylediğine bir delil teşkil eder” (Karateke, 2018, 16-17).

Ali Emirî Efendi, kendi devrine kadar yazılan otuz kadar Osmanlı şuara tezkiresinin genele hitap ettiğini belirtmiş ve henüz bir vilayet ya da memlekete özgü tezkire yazılmamasına hayıflanarak *“Diyârbekir (Âmid) şehrinde evvel ve âhir zuhûr eden birçok 'Osmânî şu'arâsının”* (Kadioğlu, 2018, 22) varlığını kayıt altına almak amacıyla *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı eseri kaleme almıştır. Yazar bu eserinde de Osmanlı ülkesinde gelenek etrafında gelişen edebiyat için “Osmanlı edebiyatı” ve “Osmanlı şiiri” terimlerini kullanmayı tercih etmiştir.

Ali Emirî, söz konusu eserin Ülfetî maddesinde, Osmanlı edebiyatı açısından bereketli bir devir diye bahsettiği Kanunî Sultan Süleyman döneminde, İstanbulda söylenen bir beytin hızlı bir şekilde ülkenin en uzak

noktalarına kadar ulaştığını ve zamanın şairlerinin bu beyte nazireler yazdığını belirtmiştir. Yazar, o dönem koşullarında kitap ve şiir özelinde edebiyatın dolaşım hızı ile bunlara erişme imkanı hakkında fikir veren bu kıymetli bilgileri aktarırken “Edebîyât-ı ‘Osmâniyye” teriminden yararlanmıştı:

*“Kânûnî Sultân Süleymân hazretlerinin yarım ‘asır kadar devâm eden devr-i saltanatları ki **Edebîyât-ı ‘Osmâniyye**’nin pek bereketli bir devridir. İstanbul’da söylenen bir beyt Bağdâd ve Tebrîz’e kadar derhâl vâsıl olur ve Bağdâd’da söylenen bir matla’ dahi bilâ-tevakkuf İstanbul’a, Bursa’ya, Edirne’ye ve Rûmeli’nden Macaristan’a varınca bilâd-ı vâsi’asına vâsıl olarak şu’arâ-yı zamân nazîreler icâd ederdi”* (Kadioğlu, 2018, 57).

Ayrıca Ali Emirî’nin bu eserinde, İran’daki edebiyat için “Edebîyât-ı İrânîyye” (Kadioğlu, 2018, 70) ve “Acem edebîyâtı” (Kadioğlu, 2018, 289) tabirlerini tercih etmesi, günümüzdeki “Fars edebiyatı” kullanımını üzerine düşünülmesi gerektiğini de göstermektedir.

Bütün bunlarla birlikte Emirî, günümüzde kullanılan “Divan şairi” terimi yerine de Osmanlı şairi/şairleri (şu’arâ-yı ‘Osmâniyye) ve eski şairlerimiz (şu’arâ-yı kadime) tabirini kullanmayı tercih etmiştir. Yazar, Ahû’nun hal tercümesini aktarırken Hammer’in tezkiresinden de yararlanmış ve konuyla ilgili şu sözleri sarf etmiştir:

*“Müverrih-i meşhûr Hammer, “Câmi’-i Mehâsin-i Zurefâ-yı Ehli’z-zevki ve’l-irfân fî-Terâcimi Şu’arâ-yı Devlet-i Âl-i ‘Osmân” nâmı tahtında **şu’arâ-yı ‘Osmâniyye**’ye mahsûs olarak tertîb eylediği Tezkire-i Şu’arâ’sında bu zâtı zikr ederek cennetmekân Sultân Muhammed Hân-ı Râbî’in hânendegân-ı mu’âsirinden olduğunu ve sâhib-i “Mecmu’a-i Şarkiyât” Şeyhü’s-şu’arâ nâmıyla tavsîf ettiğini yazıyor”* (Kadioğlu, 2018, 153).

Aynı şekilde şair Hâmî maddesinde de Osmanlı şairleri (şu’arâ-yı ‘Osmâniyye) tabiri tercih edilmiştir: “**Şu’arâ-yı ‘Osmâniyye** içinde bir mevkî-i bülend-iştihâr ihrâz eden Hâmî, hayfâ ki zamân-ı hayâtında terceme-i ahvâl nâmına meydâna konulan eserlerin hiçbirinde dâhil değildir” (Kadioğlu, 2018, 231).

Ali Emirî, Halilî maddesinde şairin pek çok eserinin Hacı Kemâl’in *Câmi’u’n-Nezâ’ir* adlı eserinde nakledildiği halde sonraki şair tezkirelerinde beğenilmediğini belirterek tezkireci Kınalızade Hasan Çelebi’nin şiirlerinden örnek vermeye değer görmemesini eleştirdiği bölümde ise eski şairlerimiz (şu’arâ-yı kadime) tabirini kullanmıştır:

*“Rûm’da Tezâkir-i Şu’arâ tanzîme başlanmazdan evvel Hâcî Kemâl nâm zât Câmi’u’n-Nezâ’ir ismiyle **şu’arâ-yı kadîmemizin** âsârını hâvî bir müntehabât-ı âsâr tertîb ve 918/1513 senesinde ikmâl ederek bu kitâbda Halilî’nin pek çok âsârını nakl ve tahrîr eylemiş olduğu hâlde*

sonradan te'lîfe başlanılan tezkireler beğenmemekte ve hele Hasan Çelebi ise 'Gazelinde çendân letâfet nümâyan değildir, ol ecilden tahrîr ü tastîr olunmadı' diyerek bir beytini olsun yazmıyor. 'Acebâ Halîlî'nin şu mülemma' na't-ı şerîflerini intihâb edemez mi idi!' (Kadioğlu, 2018, 332).

Ali Emirî, *İşkodra Vilâyeti Osmanlı Şairleri* eserinde olduğu gibi *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı eserinde de Osmanlıca terimini kullanmıştır. Yazar Cemilî maddesinde onun şark diyarından gelen bir Türkmen olduğuna delil olarak aktardığı Osmanlıca ve Çağatayca yazılan beyitlerinden “**Osmânlıca ve Çağatayca manzûrumuz olarak tahrîr olunan şu ebyât-ı selâset-edâsı bize her hâlde Sehî Çelebi'yi haklı gösteriyor**” şeklinde bahsetmiştir (Kadioğlu, 2018, 194).

Ali Emirî'nin bu kullanımı, Ahmet Attila Şentürk'ün sarfettiği “Çağatay şiiri” denildiği gibi “Osmanlı şiiri” ve “klâsik Osmanlı şiiri” de denilebilmelidir (Şentürk, 1999, XIII) düşüncesini doğrulamakta ve söz konusu düşünceyi desteklemektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, edebiyat tarihinde XIII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemi kapsayan, nazım şekilleri, vezin ve muhteva bakımından Arap ve İran edebiyatı etkisinde gelişip Osmanlıca ile yazılan eserler için farklı gerekçelerle kullanılan adlandırmalar etraflıca değerlendirilmiştir. Söz konusu edebiyat için çoğu siyasi, ideolojik ve kültürel sebeplerle kullanılan isimlerin ortaya çıkardığı adlandırma sorunu üzerinde durulmuştur. Bu adlandırma meselesinde, 1908 yılına kadar yaygın olarak tercih edilen fakat uzun bir süre müsteşriklerle ilişkilendirildiğinden kullanmaktan imtina edilen Osmanlı edebiyatı ve Osmanlı şiiri terimlerine ayrı bir yer verilerek ibarelere dair çekincelerin yersizliğine dikkat çekmeye çalışılmıştır.

Bu adlandırmayı yanlış bulup kullanmaktan kaçınan araştırmacıların temel dayanakları olan Osmanlı edebiyatı kavramının müsteşriklerin kullanımı olduğu iddiasına yanıt verilmeye çalışılmıştır. Bu iddiaya karşılık olarak, müsteşrik veya oryantalist olmayan ilk yerli edebiyat tarihlerinde “edebiyat-ı Osmâniyye” kavramının tercih edilmesi ve Osmanlı ülkesinde farklı yerlerde yaklaşık kırk yıl kadar memuriyet görevinde bulunmuş, eserleri ve hizmetleri ile Osmanlı kültür ve edebiyatına önemli katkılar sunmuş olan Ali Emirî Efendi'nin eserlerinde bahse konu edebiyat için düzenli olarak edebiyat-ı Osmâniyye (Osmanlı edebiyatı), şi'r-i Osmâniyye (Osmanlı Şiiri) terimlerini kullanması karşıt tez olarak sunulmuştur. Bu şekilde meseleye farklı ve yeni bir bakış açısı kazandırılması hedeflenmiştir. Yine bu tabire karşı çıkanların savunduğu “isimlendirmelerin hiçbiri o dönemde yaşayanlar tarafından kullanılan isimlendirmeler değil” iddiasına karşı, Osmanlı topraklarında doğup klâsik Osmanlı tedrisinden geçerek Osmanlı hamilik geleneği içinde memuriyete başlayan, Osmanlı memuriyet kademelerinde üst

derecelere kadar çıkan, o dönemin önemli devlet adamlarından Ali Emiri'nin eserlerinde istikrarlı bir biçimde Osmanlı edebiyatı ve şiiri terimlerini kullanması, karşı argüman olarak sunulmuştur.

Buna ilaveten, Osmanlı Edebiyatı teriminin tercih edilmesinin, geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı İmparatorluğu'nun zengin mirasını ve kültürünü kucaklama isteğiyle doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Bu tercih, sadece Osmanlı'nın edebî geleneğinin ulaştığı seviyeyi ön plana çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda Osmanlı kültürünün imparatorluk toprakları üzerindeki tarihsel önemine ve kalıcı etkisine de işaret eder. Bu terim aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş coğrafyasında var olan farklı seslerin ve bakış açılarının tanınmasını sağlar. Ayrıca, Osmanlı Edebiyatı terimi, dönemin edebî çıktılarını homojenleştirmek yerine farklı türlerin, üslupların ve etkilerin çokluğunu kabul eder. Bu sayede, Osmanlı İmparatorluğu'nun edebî ortamı daha incelikli bir şekilde anlaşılır ve farklı edebî gelenekler arasındaki etkileşim ve kesişme noktaları keşfedilir. Osmanlı edebiyatı adlandırması, Osmanlı'nın edebî mirasına küresel bir bakış açısı kazandırarak bu geleneğin karmaşıklığını ve zenginliğini vurgulamayı sağlar.

Sonuç olarak, kökleri ön Ortadoğu ve Asya'ya dayanan; tarihin başlangıcından günümüze kadar varlığını sürdürmüş çeşitli medeniyet, dil, din ve kültürlerden beslenerek gelişim kaydetmiş; belli ölçü, vezin, şekil ve muhteva gibi unsurlara sahip; kaynaklarda genel olarak XIII ve XIX. asırlar arasındaki dönemle tanımlanan; klasikleşme sürecini tamamlayıp klasik anlamdaki eserlerini ise XVI-XVIII. yüzyıllar içerisinde veren; etkileri güçlü olmasa da günümüze kadar devam eden söz konusu edebiyat için Osmanlı edebiyatı ve Osmanlı şiiri terimlerinin kullanılmasında bir sakınca olmadığı gibi Osmanlı klâsik edebiyatı (Osmanlı klâsik şiiri) tabirinin tercih edilmesinin daha doğru ve kapsayıcı bir adlandırma olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abdülhalim Memduh. *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye*. İstanbul: Mahmutbey Matbaası,1306.
- Akkuş, Metin. *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2000.
- Akün, Ömer Faruk. "Divan Edebiyatı". *DİA*. 9/389-427. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Ali Canip. *Edebiyat*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1340.
- Banarlı, Nihad Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*. İstanbul: MEB Yayınları, 1971.
- Bilkan, Ali Fuat Bilkan. *Osmanlı Şiirine Modern Yaklaşımlar*. İstanbul: L&M Yayınları, 2006.
- Çavuşoğlu, Mehmet. "Divan Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, 36/415-416-417, (1986), 1-16.

- Çelik, Kemal. *Ali Emiri: hayatı-şahsiyeti-eserleri 1857-1924*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988.
- Dağlar, Abdülkadir. "İsimlendirme Hengâmesinde Bir İsim Savunması: Dîvân Edebiyatı" *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Prof. Dr. Mine MENGİ Özel Sayısı 2/5 (2016), 164-179.
- Ebüzziya Mehmet Tefvik Bey. *Nümûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*. İstanbul: Matbaa-i Ebuziyya, 1308.
- Faik Reşad, *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyeye*. İstanbul: Zarafet Matbaası, 1327
- Gibb, Elias John Wilkinson. *A History of Ottoman Poetry, I-VI*. London: Luzac & Co., 1900-1909.
- Güleç, İsmail. "İslami Türk Edebiyatı İsmi Üzerine Bir Değerlendirme". 1. *İslami Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 29-30 Nisan 2011, ed. Yalçın Yaman, İstanbul: Sütun Yayınları, 25-32. 2012.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988.
- Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*, Pest, 1836-1838.
- Kadıoğlu, İdris. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58689,ali-emiri-efendi--tezkire-i-suara-yi-amidpdf.pdf?0>
- Karateke, Hakan T.. *İşkodra Vilâyeti 'Osmanlı Şa'irleri*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57434,iskodra-vilayeti-osmanli-sairleripdf.pdf?0>
- Köksal, Mehmet Fatih. "Klâsik Edebiyatımızı İsimlendirme Meselesi". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2 (1996), 209-223.
- Köksal, Mehmet Fatih. *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Köprülü, Mehmed Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*. (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları, 1980.
- Mehmet Celal. *Osmanlı Edebiyatı Nümuneleri*. İstanbul: Matbaa-i Safa ve Enver, 1896.
- Menemenlizade Mehmet Tahir. *Osmanlı Edebiyatı*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1896.
- Mert, Ayşe Nur. *İşkodra Vilâyeti 'Osmanlı Şa'irleri Adlı Tezkirenin Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

- Örücü, Mehmet Mustafa. *Divan Edebiyatı Eleştirilerinin Eleştirisi (1860-1970)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2022.
- Sağlam, Nuri. "Ali Emîrî Efendi ile Mehmet Fuad Köprülü Arasındaki Münakaşalar - I". *İlmi Araştırmalar* 10 (Ocak 2014), 113-134.
- Sağlam, Nuri. "Ali Emîrî Efendi ile Mehmet Fuad Köprülü Arasındaki Münakaşalar - II". *İlmi Araştırmalar* 11 (Şubat 2014), 89-98.
- Şehabeddin Süleyman. *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye*. İstanbul: Sancakyan Matbaası, 1328.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Şentürk, Ahmet Atillâ. *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*. İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi OSEDA, 2016.
- Tanç, Nilüfer. "Ali Emîrî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 22 Mayıs 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-emiri>
- Tayşi, Mehmet Serhan. "Ali Emîrî Efendi". *DİA*. 2/390-391. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 2*. (haz. Ezel Erverdi vd.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977.
- Ünaydın, Ruşen Eşref. *Diyorlar ki*. (haz. Şemsettin Kutlu). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Yaşar, Ayhan. *Yeni Türk Edebiyatında Divan Edebiyatı Değerlendirmeleri*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023.
- Yazar, Sadık - Arslan, Mustafa Uğurlu. *Ali Emîrî Divânı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Ziya Paşa. "Şiir ve İnşa". *Hürriyet Gazetesi*, (No.11, 17 Eylül 1868), 7.